

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen hetenkint egyszer szombaton egy iven. Előfizetési ár egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt, 200 szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Fűvészkert-utca 1080. sz.</p>
--	--	--

Az egyházmegyek figyelmébe.

A lelkesválasztási törvénnyel szemben általános az elégedetlenség, gyakori a felszólalás. De hát a törvény, törvény, megváltoztatni, javítani, nincs sem hatalmunkban, sem módunkban. A mit tehetünk, csak a törvény korlátai között tehetjük. Ha csak a papi kar volna elégedetlen, azt mondhatnók: no az természetes, mert minden érdeket kielégíteni lehetetlen; de a nép méginkább elégedetlen, fájlalja a protestáns elvből folyólag az őt oly jogosan megillető szabadválasztási jogát. Tudja, fájlalja, hogy választói joga csupa illusio. Ha lehet a jelen eseményeiből az egyház jövő képét valamennyire biztosan körvonalozni, megalkotni, — nekem ugytetszik, a zsinati törvénynek egyetlenegy §-a sincs, mely oly illetlen karczólást vonna azon, mint a lelkesválasztási törvény.

Hogy az elégedetlenség, a jogcsorbitás meg van, ki sem tagadhatja! Az elégedetlenség pedig mit fog szülni? Közöny, vagy a mi még rosszabb, áskálódást, pörpatvart. Nagyon nehéz lemondani arról, a mit már megszoktunk, a mit hön ápolt, vallott, elvünk benső lényegéhez tartozónak ismertünk. Hogy a szabad választói jog ilyen, kimerné eldisputálni?

Én ugy vélekedem, miszerint az egyházmegyek, a törvény korlátai között indíthatnának olyan mozgalmat, melyet a kerület, convent figyelembe véve, ez utóbbi tehetne oly intézkedést, mely által a törvény sem szenvedne csorbát, a lelkesjelölő bizottság is némileg ellenőrizhető lenne. Értem azt, hogy a jelölő bizottságoknak rendeltetnék el, miszerint működésök eredményéről — legalább pro memoria — jegyzőkönyvet vezessenek.

Igazán különös az, a mi ma történik. Történt, hogy X megyében a jelölő bizottság egyik tagja, a jelölés ellen az egyházmegyei közgyűlésre appellált s ennek kifogását az esperes tette meg élőszóval, a többség véleményét pedig egyik jelölő bizottsági tag egy rajzonnal befirkált papi rseletkéről baktatta le. Hát nem jobban illet volna mind a jelölő bizottság, mind a közgyűlés tekintélyéhez,

ha mindazokat egy csinos jegyzőkönyvből érthettük volna meg?! Bizonyára.

Igazán különös az, hogy mindenféle hivatalos, nem hivatalos testület, bizottság eljárása tényéről jegyzőkönyvet vezet, számol vele közönségének, kiküldőjének; csak a lelkesjelölő bizottság van abban a nagyon kivételes helyzetben, hogy hivatalos tényéről nem számol, nem érzi szükségét számolni. Nem-e olyan formán jön ez ki, mintha a törvényszék függetlensége tudatában ítéletét nem foglalná jegyzőkönyvben, illetve írásban? Hiszen a jelölő bizottság is itél, ha nem holtak, de élők felett!

A 43. §. b) pontja szerint a végmegeerősítés az egyházmegyei közgyűlés joga. Furcsa jog! Erősítsen meg olyan valamit, a miről csak ennyit tud: megválasztották ide ezt, oda amazt. A közgyűlésnek vagy van joga, vagy nincs; ha joga van a megerősítéshez, jogának kell lenni, magát a dologról világosan informáltatni, abba beletekinteni. Különbben az egész megerősítési actus: csak szemfényvesztés. És csakugyan az! Mert ha azt merészli valaki mondani: mi csak olyanhoz adhatjuk beegyezésünket, csak ugy viselheti az a megerősítés a mi firmánkat, ha a tényállást világosan ismerjük, — azt felelik nagy önérzettel: „mi nem tartozunk számolni, csak lelkiismeretünknek“!

Igaz, hogy a jó lelkiismeret Istennel számol; de a mivel nyugodt lelkiismerettel számolhatunk Istennek, — könnyű — az embereknek is!

Mindenütt inkább elképzelhető ez a felelősségnélküli önkény és függetlenség, csak az ev. ref. egyház körén belől nem. Az a tudat, hogy senkinek sem vagyunk felelősek, roppant hamis kigyó, nem csoda, ha itt, ott és mindenütt Évákat, illetve Ádámokat fogdos.

Az ev. ref. egyházban minden a nyilvánosság elé tartozik, nem dugjuk el, még azokat a csiklandós peres ügyeket sem, amelyek bizonyára nem építők — és mégis kitarjuk azokat is, — csak ez egy esetben vagyunk titkolódzó. De ne legyünk, a törvény nem parancsolja. A 192. §. csak az előleges utasítást tiltja; de nem azt, hogy a jelölő bizottság az eljárásáról felvett jegyzőkönyvet — leg-

alább tudomásvétel végett — az egyházmegyei közgyűlésre beterjessze, teljességgel nem.

Azt vagyok tehát bátor az egyházmegyéek figyelmébe ajánlani: hogy tegyék e dolgot megbeszélés tárgyává s határozzák el felkérni a kerület által a conventet, miszerint a lelkészjelölő bizottságoknak rendelje el a következő tartalmu jegyzőkönyv felvételét, annak az egyházmegyei közgyűlésre tudomásvétel végett felterjesztését:

1. Hányan pályáztak, honnan? 2. Milyen minősítvény tűnik ki bizonyítványaikból, életadataikból? 3. Megfelel-e mindenik jelölt minősítése a törvénynek? 4. Névszerint kik, kikre szavaztak?

Ezek a pontok nem ellenkeznek, sőt nagyon is meg egyeznek a törvénnyel. Jegyzőkönyv nélkül a lelkészválasztási törvény legszentebb inteniója — az érdem jutalmazása — a lelkiismeretnek való felelősség mellett a setében továbbra is kijátszatik.

Tudom én, hogy ez minden részrehajlásnak nem váguát utját; de mégis örül állitaná azt a sokszor respectalt nagy urat, a közvéleményt, — és valljuk meg, sok ember emberségesebben viseli ez előtt magát, mint saját lelkiismerete előtt.

M. J.

Tudomány és theologia.

(Folytatás.)

Mindez természetesen felette távol áll attól, hogy a szentírás egész tanítása volna a Krisztus megtestesüléséről. De csak ennyi irányadással és vázlatozással is magunk előtt bátran és félelem nélkül kérdezem: két ember közül melyik az észszerűbb? az-é, ki elszakítván Krisztus születését a gondolat és cselekedet ama roppant rendszerétől, melynek láncolatában az csak egy szemet képez, elveti azt, mint hihetetlen mesét, vagy regét; vagy pedig az, ki összekötven azt a gondviselés egész rendszerével, az emberi történelem egész folyamával és a vallásos szív összes legmélyebb vágyódásaival, bevallja, hogy ezen tulajdonképi állásába helyezve, nem lát abban semmi hihetlent, de lát sokat, mi azt hihetővé teszi, sőt sokat, mi meggyőzi őt annak igazságáról?

De ha a megtestesülés hihető; ha észszerű hinni, hogy Isten, vagy az Isten örökkévaló igéje és fia emberré lett és közöttünk lakozott, akkor ezen nagy csuda maga után vonja a többi összes csudákat is. Az isten-ember nem cselekedhetik úgy, mintha ő csak ember volna. Isteni természetének szükségképiségnél fogva neki gyakorolnia kell az Isten teremő és megváltó hatalmát is. A Mindenható, ki az idő körén felül és kívül székel, csak általános törvények által érintheti azt; de ha ő alászáll és az idő körén belől lakozik, ő szükségképen láthatólag és pillanatszerűleg teszi, amit előbb láthatatlanul és fokozatos változás hosszú hónapjain és évein keresztül tett. Ha, mint az összes deisták is megengedik, Isten a központ és forrás, melyből sugároznak elő a világegyetem összes, ugy természeti és élettani, mint er-

kölcsi és szellemi erői, akkor hogyan állhatna ő közelünkben a földön ugy, hogy ne mutassa meg soha magát, mint az élet és halál urát, mint a világegyetem összes rejtélyes erőinek forrását, mint a világegyetem törvényeinek adóját és kormányzóját? Ha Krisztus Isten volt, akkor a csudák oly természetesek voltak neki, amily természetfeletti azok nekünk; és valóban egy észszerű ember sem csudálkozhatik a jelek és csudák felett, miket ő tett. Isten borrá változtatja a vizet minden nyáron; Isten meggyógyítja betegségeinket napról-napra; Isten megeleveníti folyvást azokat, kiket ő akar. És ha Krisztus valóban Isten volt; ha őbenne Isten szállott alá az idő határain és korlátain belől, egyszerűen csakis természetes volt, hogy ő is tegye, amit az Atyától tétetni látott. Ezen felvétel alapján az ő összes csudái — kezdve azon csudától, mely tétetett a kánaai menyegző alkalmával egészen azon csudáig, mely kezdődött az arimathiai József sirkertében és tökéletességre jutott a Bethánia felett álló halmon — oly hihetőkké válnak eszünk előtt, amily drágák azok szívünk előtt.

Valamikor tehát az emberek oly észszerűtlenek, hogy elszakítják Urunk életének valamely egyes mozzanatát személynének és munkájának amaz egész rendszerétől, mely kijelentetett a szentírásban és formába öntetett az egyház egyetemes hitvallásában, legyünk legalább oly észszerűek, hogy sürgessük azt összekötni amaz egész rendszerrel; tartózkodjunk szemügyre venni és vita alá fogni azt elkülönítve mindattól, mi valósággal bizonyítja, igazolja és magyarázza azt. Az ő megtestesülése — a hosszú előkészülettel, mely arra vonatkozik ugy különösen a kiválasztott nép történetében, mint általában az emberiség egyetemes szívében — az ő szolgálata, annak összes kísérő csudáival, az ő váltásághalála, az ő feltámadása a halálból és az ő mennybemenetele, mindannyian összefüggnek egymással és kölcsönösen világosítják egymást. Bármelyik ezek közül lehet valószínűtlen, lehet nehezen bebizonyítható, ha egyedül, a többitől elkülönítve, vétetik szemügyre; de mint egész véve tekintetbe, egymást támogatják és bizonyítják azok; valóban ugy bizonyítják be magokat, mint a hosszú emberi történelem központját és kulcsát; és oly összefüggő és következetes felvételre adnak szilárd alapot, melyet, miután felül áll az ember feltaláló képességén, mi csak ugy hihetünk el, mint az Isten adományát és kijelentését.

Vannak másodsor sokan, kik egy más uton kísérlik meg a Krisztus evangéliomát ugy kezelni, hogy annak sarkalatos tényei és igazságai — p. o. a megtestesülés és a feltámadás — a hihetlenség színében tűnjenek szem elé. Elakarják venni nevezetesen magát az alapot alólunk, azt állítván, hogy a természetfeletti — minden, mi felülmulja a fizikai és emberi természetet, aszerint, amint mi ezeket közönségesen szoktuk látni — föltétlenül lehetetlen. Megszokván mindenütt törvényt találni, még azon tüneményekben is, melyek a legtörvénytelenebb módon néznek ki, ugy hirdetnek ők minden csudát, mint a törvény megsértését és mint ennél fogva észellenest. Mielőtt engednénk egy ily következtetésnek, mielőtt megengednők, hogy az megzavarja és elsötétítse a mi drága hitünket, jó lesz megfontolnunk az alábbi két pontot.

Először, állítsák bár az emberek, amit akarnak, a természetfeletti lehetetlensége még sohasem bizonyított be és nem is valószínű egyáltalában, hogy valaha be fog bizo-

nyitattani. Ellenkezőleg a legújabb tudományos felfedezések és szemlélődések az ellenkező irányra utalnak. A tudomány felfedezte állítólag az anyag utolsó alakjait a parányokban, vagy tömecsekben, mikről oly sokat hallottunk beszéltetni az utóbbi időkben. És ezenkívül a tudomány gyanítja éleselműleg, sőt messze haladt annak bizonyításában, hogy az összes — vegytani, erőtani és világtani — erők, melyek kormányozzák ezen parányok mozgásait és egyesüléseit, visszavezethetők egyre. De ezen parányok eredetéről némán hallgat a tudomány. Nem tudja a tudomány megmondani, honnan jöttek azok; sem számot nem tud adni az erőkről, melyek alakítják és szabályozzák azokat. A tudomány legkiválóbb képviselői megengedik, nemcsak, hogy ők mitsem tudnak az anyag eredetéről, de hogy ők még arra sem képesek, hogy bebizonyítsák annak valóságát. Bevallják ők, hogy semmitsem tudnak a nagy természeti erőkről, kivéve a módokat, melyek szerint azok működnek. És elismerik azt is, hogy az élet eredete egy sokkal kitanulhatatlanabb titok előttök, mint az anyag és erő titka.

Maga a tudomány bizonyágtévése szerint tehát marad fenn bőven elég tér és mező az Isten teremtő hatalma számára. Sőt ami több; mivel minden tényezők közt, melyek az anyagi világot befolyásolják, az emberi szellem vagy akarat, köz elismerés szerint, a legmagasb, valószínűnek látszik, hogy maga a tudomány vissza fog térni nemsokára egy bölcs szellemhez, egy mindenható akarathoz, mint a világegyetemet alkotó összes tünemények igaz első okához. Bizonyára a tudomány legújabb felvétele, a fejlődés — evolutio — elmélete ez irányban mozog. Ezen elmélet, mely az egyetemes mindenségről azon felvétel által akar számot adni, hogy az összes szerves világegyetem — az élet legalább alakjaitól a legmagasabbig — fokozatosan fejlett ki bizonyos csirákból vagy sejtekből, melyek roppant változatos alakokat képesek felvenni, valóban egy széles teriméjű és nemes egyszerűség által jellemeztetik. Ugy fogni fel Istent, mint a ki hosszas béketűrőssel, megmérhetlen időközön keresztül, hozza elő az egyetemes élet roppant és változatos tüneményeit néhány kezdetleges csirából, sőt talán csak egyből, mely szintén csak egy és egyetlen, bár sok alakot felvehető erő által befolyásoltatik, bizonyára nem egyéb, mint oly egyszerűen és oly nemesen gondolni vissza minden dolgokat eredetükre, miként csak lehető reánk nézve.

Jelenleg valóban ezen felvétel csak felvétel és még kétségbe vonható felvétel, bármit mondjanak is a tudomány vakbuzgó hivei. De érvelés szempontjából vegyük fel azt egy pillanatra igaznak és kérdezzük: micsoda elv alapján követelheti a tudomány, hogy a fejlődés, mely a pusztá parányból vagy csirából emelkedett fel a lét fokozatosan emelkedő létráján az ember felséges és észszerű természetéig, tartóztassék fel hirtelen e pontnál, úgy hogy az embernél magasabb lényeket gondolni annyi legyen, mint a hihetlent gondolni? Annyira távol attól, hogy hihetetlen volna, sőt nagyon valószínű, hogy a fejlődés, mely oly magasra hágott, még magasabbra is hágott fel és hogy vannak teremtmények, melyek oly magasan állanak felettünk a lét fokozatában, amily magasan állunk mi a kutyák és majmok felett, vagy az osztrigák és habarczok felett, vagy éppen a gyom felett, mely a kertekben nő és a gomba felett, mely az erdő nedves melegében hajt ki. És ha vannak ily magasb

foku lények, miként lenniök is kell, mert különben mi lesz a fejlődés elméletéből, akkor mi ép oly keveset tudhatunk azokról, amily keveset tudnak mirőlunk az élettelen tárgyak, vagy az étlettel bíró alsóbbrendű szerves lények. Mivel továbbá azon adomány, mely minket megkülönböztet még a hozzánk legközelebb eső rendű lényektől is, az okos szellem, mely bennünket gondolkodni, tervezni és előre látni képesít, annál fogva észszerű hinni, hogy a felettünk álló fokozatok és rendek tőlünk szüntén különböznek az értelmiség és szeretet még magasb adományai által, a miénknél szellemibb természet által; sőt azon esetben, ha azok még külső formákkal és szervekkel is birnak, oly formák és szervek által, melyek finomabbak, mint a mieink és szolgálatkészebbek a szellemek számára, melyek bennök lakoznak.

Ez, úgy gondolom, méltán nevezhető tudományos behozásnak — inductio — vagy legalább szemlélődésnek — speculatio, — ha e kettőt külön tartjuk egymástól. És hogy mily feltűnőleg egyezik meg ezen behozás vagy szemlélődés a bibliai kijelentéssel, részint az angyalok szent uralmát, mint fokozatról-fokozatra emelkedő uralmat illetőleg, részint az igaz emberek szellemeit illetőleg, melyek tökéletesekké tétetvén, lelkes testeket öltének, azt kinek-kinek a tetszésére bizhatom meghatározni. Az egész, mit itt kimutatni akarok, az, hogy az angyalok és a lelkes testeket öltő tökéletes szellemek, szerintünk legalább természetfeletti léteik vagy létmódok; és hogy a tudomány napjainkban divatozó felvétele távol attól, hogy megczáfolná, inkább hihetőkké teszi azokat, ugyszólván valószínű fokozatokká a fejlődés hosszú folyamában.

Másodszor, ha a tudomány távol attól, hogy bebizonyította volna a természetfeletti lehetetlenségét, inkább megerősíti azon következtetést, hogy az, ami nekünk természetfelettinnek látszik, befoglalható mégis a természet folyamába és rendébe, akkor tartsuk eszünkben azt is, hogy bármely tudományos felvétel csak azon arányban egészséges és értékes, amelyben az megmagyarázza azon tényeket, amelyek megmagyarázására éppen fel is találtatott. Maga a „nehézkedés törvénye“ folyvást csak egy tudományos felvétel. Nem bizonyítottatott be és nem is bizonyítható be az oly szigorú logikával és szabatossággal, milyennel bebizonyíthatjuk p. o. hogy minden háromszög szögei egyenlők két épszöggel. Az maga bizonyítja be magát; azaz megmagyarázza mindazon tényeket, melyekre kellőleg alkalmazható. Ha nem volna az képes megmagyarázni sokat azok közül; sőt ha nem volna képes megmagyarázni csak egyet is azok közül, akkor a törvény, föltéve hogy a tény maga elvitázhatlan, kétely alá fogatnék és tagadtatnék.

Bethlendi E.

(Folyt. köv.)

Veritas odium parit.

Terentiusnak eme jellemző mondatával kezdem meg rövid cikkemet; sokszor, nagyon sokszor tapasztaltam ennek igazságát az életben érvényesülni. S az emberek csak azért, hogy a kellemetlenséget vagy ellenszenvet kikerüljék, hajlandók azt a szent „Veritas“-t cserben hagyni. Viaskodják érdekében az, a kinek kedve van kitenni magát a gyűlölködéseknek. Csakhogy ez esetben álló tóhoz hasonlítana

alább tudomásvétel végett — az egyházmegyei közgyűlésre beterjessze, teljességgel nem.

Azt vagyok tehát bátor az egyházmegyéek figyelmébe ajánlani: hogy tegyék e dolgot megbeszélés tárgyává s határozzák el felkérni a kerület által a conventet, miszerint a lelkészjelölő bizottságoknak rendelje el a következő tartalmu jegyzőkönyv felvételét, annak az egyházmegyei közgyűlésre tudomásvétel végett felterjesztését:

1. Hányan pályáztak, honnan? 2. Milyen minősítvény tűnik ki bizonyítványaikból, életadataikból? 3. Megfelel-e mindenik jelölt minősítése a törvénynek? 4. Névszerint kik, kikre szavaztak?

Ezek a pontok nem ellenkeznek, sőt nagyon is megegyeznek a törvénnyel. Jegyzőkönyv nélkül a lelkészválasztási törvény legszentebb intentiója — az érdem jutalmazása — a lelkiismeretnek való felelősség mellett a setében továbbra is kijátszatik.

Tudom én, hogy ez minden részrehajlásnak nem váguát utját; de mégis örül állitaná azt a sokszor respectalt nagy urat, a közvéleményt, — és valljuk meg, sok ember emberségesebben viseli ez előtt magát, mint saját lelkiismerete előtt.

M. J.

Tudomány és theologia.

(Folytatás.)

Mindez természetesen felette távol áll attól, hogy a szentírás egész tanítása volna a Krisztus megtestesüléséről. De csak ennyi irányadással és vázlatozással is magunk előtt bátran és félelem nélkül kérdezem: két ember közül melyik az észszerűbb? az-é, ki elszakítván Krisztus születését a gondolat és cselekedet ama roppant rendszerétől, melynek láncolatában az csak egy szemet képez, elveti azt, mint hihetetlen mesét, vagy regét; vagy pedig az, ki összekötven azt a gondviselés egész rendszerével, az emberi történelem egész folyamával és a vallásos szív összes legmélyebb vágyódásaival, bevallja, hogy ezen tulajdonképi állásába helyezve, nem lát abban semmi hihetlent, de lát sokat, mi azt hihetővé teszi, sőt sokat, mi meggyőzi őt annak igazságáról?

De ha a megtestesülés hihető; ha észszerű hinni, hogy Isten, vagy az Isten örökkévaló igéje és fia emberré lett és közöttünk lakozott, akkor ezen nagy csuda maga után vonja a többi összes csudákat is. Az isten-ember nem cselekedhetik úgy, mintha ő csak ember volna. Isteni természetének szükségképiségénél fogva neki gyakorolnia kell az Isten teremtő és megváltó hatalmát is. A Mindenható, ki az idő körén felül és kívül székel, csak általános törvények által érintheti azt; de ha ő alá száll és az idő körén belől lakozik, ő szükségképen láthatólag és pillanatszerűleg teszi, amit előbb láthatatlanul és fokozatos változás hosszú hónapjain és évein keresztül tett. Ha, mint az összes deisták is megengedik, Isten a központ és forrás, melyből sugároznak elő a világegyetem összes, úgy természeti és élettani, mint er-

kölcsi és szellemi erői, akkor hogyan állhatna ő közelünkben a földön úgy, hogy ne mutassa meg soha magát, mint az élet és halál urát, mint a világegyetem összes rejtélyes erőinek forrását, mint a világegyetem törvényeinek adóját és kormányzóját? Ha Krisztus Isten volt, akkor a csudák oly természetesek voltak neki, amely természetfeletti azok nekünk; és valóban egy észszerű ember sem csudálkozhatik a jelek és csudák felett, miket ő tett. Isten borrá változtatja a vizet minden nyáron; Isten meggyógyítja betegségeinket napról-napra; Isten megeleveníti folyvást azokat, kiket ő akar. És ha Krisztus valóban Isten volt; ha őbenne Isten szállott alá az idő határain és korlátain belől, egyszerűen csakis természetes volt, hogy ő is tegye, amit az Atyától tétetni látott. Ezen felvétel alapján az ő összes csudái — kezdve azon csudától, mely tétetett a kánai menyegző alkalmával egészen azon csudáig, mely kezdődött az arimat-hiai József sirkertében és tökéletességre jutott a Bethánia felett álló halmon — oly hihetőkké válnak eszünk előtt, amely drágák azok szívünk előtt.

Valamikor tehát az emberek oly észszerűtlenek, hogy elszakítják Urunk életének valamely egyes mozzanatát személynének és munkájának amaz egész rendszerétől, mely kijelentetett a szentírásban és formába öntetett az egyház egyetemes hitvallásában, legyünk legalább oly észszerűek, hogy sürgessük azt összekötni amaz egész rendszerrel; tartózkodjunk szemügyre venni és vita alá fogni azt elkülönítve mindattól, mi valósággal bizonyítja, igazolja és magyarázza azt. Az ő megtestesülése — a hosszú előkészülettel, mely arra vonatkozik úgy különösen a kiválasztott nép történetében, mint általában az emberiség egyetemes szívében — az ő szolgálata, annak összes kísérő csudáival, az ő váltásghalála, az ő feltámadása a halálból és az ő mennybemenetele, mindannyian összefüggnek egymással és kölcsönösen világosítják egymást. Bármelyik ezek közül lehet valószínűtlen, lehet nehezen bizonyítható, ha egyedül, a többitől elkülönítve, vétetik szemügyre; de mint egész véve tekintetbe, egymást támogatják és bizonyítják azok; valóban úgy bizonyítják be magokat, mint a hosszú emberi történelem központját és kulcsát; és oly összefüggő és következetes felvételre adnak szilárd alapot, melyet, miután felül áll az ember feltaláló képességén, mi csak úgy hihetünk el, mint az Isten adományát és kijelentését.

Vannak másodsor sokan, kik egy más uton kísérlik meg a Krisztus evangéliomát úgy kezelni, hogy annak sarkalatos tényei és igazságai — p. o. a megtestesülés és a feltámadás — a hihetlenség színében tűnjenek szem elé. Elakarják venni nevezetesen magát az alapot alólunk, azt állítván, hogy a természetfeletti — minden, mi felülmulja a fizikai és emberi természetet, aszerint, amint mi ezeket közönségesen szoktuk látni — föltétlenül lehetetlen. Megszokván mindenütt törvényt találni, még azon tüneményekben is, melyek a legtörvénytelenebb módon néznek ki, úgy hirdetnek ők minden csudát, mint a törvény megsértését és mint ennél fogva észellenest. Mielőtt engednénk egy ily következtetésnek, mielőtt megengednők, hogy az megzavarja és elsötétítse a mi drága hitünket, jó lesz megfontolnunk az alábbi két pontot.

Először, állítsák bár az emberek, amit akarnak, a természetfeletti lehetetlensége még sohasem bizonyított be és nem is valószínű egyáltalában, hogy valaha be fog bizo-

nyitvatni. Ellenkezőleg a legujabb tudományos felfedezések és szemlélődések az ellenkező irányra utalnak. A tudomány felfedezte állítólag az anyag utolsó alakjait a parányokban, vagy tömecsekben, mikről oly sokat hallottunk beszéltetni az utóbbi időkben. És ezenkívül a tudomány gyanítja éleselműleg, sőt messze haladt annak bizonyításában, hogy az összes — vegytani, erőtani és világtani — erők, melyek kormányozzák ezen parányok mozgásait és egyesüléseit, visszavezethetők egyre. De ezen parányok eredetéről némán hallgat a tudomány. Nem tudja a tudomány megmondani, honnan jöttek azok; sem számot nem tud adni az erőkről, melyek alakítják és szabályozzák azokat. A tudomány legkiválóbb képviselői megengedik, nemcsak, hogy ők mitsem tudnak az anyag eredetéről, de hogy ők még arra sem képesek, hogy bebizonyítsák annak valóságát. Bevallják ők, hogy semmitsem tudnak a nagy természeti erőkről, kivéve a módokat, melyek szerint azok működnek. És elismerik azt is, hogy az élet eredete egy sokkal kitanulhatatlanabb titok előttök, mint az anyag és erő titka.

Maga a tudomány bizonyágtévése szerint tehát marad fenn bőven elég tér és mező az Isten teremtő hatalma számára. Sőt ami több; mivel minden tényező közt, melyek az anyagi világot befolyásolják, az emberi szellem vagy akarat, köz elismerés szerint, a legmagasb, valószínűnek látszik, hogy maga a tudomány vissza fog térni nemsokára egy bölcs szellemhez, egy mindenható akarathoz, mint a világegyetemet alkotó összes tünemények igaz első okához. Bizonyára a tudomány legujabb felvétele, a fejlődés — evolutio — elmélete ez irányban mozog. Ezen elmélet, mely az egyetemes mindenségről azon felvétel által akar számot adni, hogy az összes szerves világegyetem — az élet legalább alakjaitól a legmagasabbig — fokozatosan fejlett ki bizonyos csirákából vagy sejtekből, melyek roppant változatos alakokat képesek felvenni, valóban egy széles teriméjű és nemes egyszerűség által jellemeztetik. Ugy fogja fel Istent, mint a ki hosszas béketűrőssel, megmérhetlen időközön keresztül, hozza elő az egyetemes életroppant és változatos tüneményeit néhány kezdetleges csirából, sőt talán csak egyből, mely szintén csak egy és egyetlen, bár sok alakot felvehető erő által befolyásoltatik, bizonyára nem egyéb, mint oly egyszerűen és oly nemesen gondolni vissza minden dolgokat eredetükre, miként csak lehető reánk nézve.

Jelenleg valóban ezen felvétel csak felvétel és még kétségbe vonható felvétel, bármit mondjanak is a tudomány vakbuzgó hivei. De érvelés szempontjából vegyük fel azt egy pillanatra igaznak és kérdezzük: micsoda elv alapján követelheti a tudomány, hogy a fejlődés, mely a pusztá parányból vagy csirából emelkedett fel a lét fokozatosan emelkedő létráján az ember felséges és észszerű természetéig, tartóztassék fel hirtelen e pontnál, úgy hogy az embernél magasabb lényeket gondolni annyi legyen, mint a hihetetlent gondolni? Annyira távol attól, hogy hihetetlen volna, sőt nagyon valószínű, hogy a fejlődés, mely oly magasra hágott, még magasabbra is hágott fel és hogy vannak teremtmények, melyek oly magasban állanak felettünk a lét fokozatában, amely magasban állunk mi a kutyák és majmok felett, vagy az osztrigák és habarczok felett, vagy épen a gyom felett, mely a kertekben nő és a gomba felett, mely az erdő nedves melegében hajt ki. És ha vannak ily magasb

foku lények, miként lenniök is kell, mert különben mi lesz a fejlődés elméletéből, akkor mi ép oly keveset tudhatunk azokról, amely keveset tudnak mirőlünk az élettelen tárgyak, vagy az étellel bíró alsóbbrendű szerves lények. Mivel továbbá azon adomány, mely minket megkülönböztet még a hozzánk legközelebb eső rendű lényektől is, az okos szellem, mely bennünket gondolkodni, tervezni és előre látni képesít, annál fogva észszerű hinni, hogy a felettünk álló fokozatok és rendek tőlünk szintén különböznek az értelmiség és szeretet még magasb adományai által, a miénknél szellemibb természet által; sőt azon esetben, ha azok még külső formákkal és szervekkel is bírnak, oly formák és szervek által, melyek finomabbak, mint a mieink és szolgálatkészebbek a szellemek számára, melyek bennök lakoznak.

Ez, úgy gondolom, méltán nevezhető tudományos behozásnak — inductio — vagy legalább szemlélődésnek — speculatio, — ha e kettőt külön tartjuk egymástól. És hogy mily feltűnőleg egyezik meg ezen behozás vagy szemlélődés a bibliai kijelentéssel, részint az angyalok szent uralmát, mint fokozatról-fokozatra emelkedő uralmat illetőleg, részint az igaz emberek szellemeit illetőleg, melyek tökéletessékké tétetvén, lelkes testeket öltenek, azt kinek-kinek a tetszésére bizhatom meghatározni. Az egész, mit itt kimutatni akarok, az, hogy az angyalok és a lelkes testeket öltő tökéletes szellemek, szerintünk legalább természetfeletti léteik vagy létmódok; és hogy a tudomány napjainkban divatozó felvétele távol attól, hogy megczáfolná, inkább hihetökké teszi azokat, ugyszólván valószínű fokozatokká a fejlődés hosszú folyamában.

Másodszor, ha a tudomány távol attól, hogy bebizonyította volna a természetfeletti lehetetlenségét, inkább megerősíti azon következtetést, hogy az, ami nekünk természetfeletlinek látszik, befoglalható mégis a természet folyamába és rendébe, akkor tartsuk eszünkben azt is, hogy bármely tudományos felvétel csak azon arányban egészséges és értékes, amelyben az megmagyarázza azon tényeket, amelyek megmagyarázására épen fel is találtatott. Maga a „nehézkedés törvénye“ folyvást csak egy tudományos felvétel. Nem bizonyítottatott be és nem is bizonyítható be az oly szigorú logikával és szabatossággal, milyennel bebizonyíthatjuk p. o. hogy minden háromszög szögei egyenlők két épszöggel. Az maga bizonyítja be magát; azaz megmagyarázza mindazon tényeket, melyekre kellőleg alkalmazható. Ha nem volna az képes megmagyarázni sokat azok közül; sőt ha nem volna képes megmagyarázni csak egyet is azok közül, akkor a törvény, föltéve hogy a tény maga elvitázhatlan, kétely alá fogatnék és tagadtatnék.

Bethlendi E.

(Folyt. köv.)

Veritas odium parit.

Terentiusnak eme jellemző mondatával kezdem meg rövid czikkemet; sokszor, nagyon sokszor tapasztaltam ennek igazságát az életben érvényesülni. S az emberek csak azért, hogy a kellemetlenséget vagy ellenszenvet kikerüljék, hajlandók azt a szent „Veritas“-t cserben hagyni. Viaskodják érdekében az, a kinek kedve van kitenni magát a gyűlölködéseknek. Csakhogy ez esetben álló tóhoz hasonlítana

alább tudósvétel végett — az egyházmegyei közgyűlésre beterjessze, teljességgel nem.

Azt vagyok tehát bátor az egyházmegyéek figyelmébe ajánlani: hogy tegyék e dolgot megbeszélés tárgyává s határozzák el felkérni a kerület által a conventet, miszerint a lelkészjelölő bizottságoknak rendelje el a következő tartalmu jegyzőkönyv felvételét, annak az egyházmegyei közgyűlésre tudósvétel végett felterjesztését:

1. Hányan pályáztak, honnan? 2. Milyen minősítvény tűnik ki bizonyítványaikból, életadataikból? 3. Megfelel-e mindenik jelölt minősítése a törvénynek? 4. Névszerint kik, kikre szavaztak?

Ezek a pontok nem ellenkeznek, sőt nagyon is meg egyeznek a törvénnyel. Jegyzőkönyv nélkül a lelkészválasztási törvény legszentebb intentiója — az érdem jutalmazása — a lelkiismeretnek való felelősség mellett a sőtétben továbbra is kijátszatik.

Tudom én, hogy ez minden részrehajlásnak nem vágná utját; de mégis örül állitaná azt a sokszor respectalt nagy urat, a közvéleményt, — és valljuk meg, sok ember emberségesebben viseli ez előtt magát, mint saját lelkiismerete előtt.

M. J.

Tudomány és theologia.

(Folytatás.)

Mindez természetesen felette távol áll attól, hogy a szentírás egész tanítása volna a Krisztus megtestesüléséről. De csak ennyi irányadással és vázlatozással is magunk előtt bátran és félelem nélkül kérdezem: két ember közül melyik az észszerűbb? az-é, ki elszakítván Krisztus születését a gondolat és cselekedet ama roppant rendszerétől, melynek lánczolatában az csak egy szemet képez, elveti azt, mint hihetetlen mesét, vagy regét; vagy pedig az, ki összekötven azt a gondviselés egész rendszerével, az emberi történelem egész folyamával és a vallásos szív összes legmélyebb vágyódásaival, bevallja, hogy ezen tulajdonképi állásába helyezve, nem lát abban semmi hihetlent, de lát sokat, mi azt hihetővé teszi, sőt sokat, mi meggyőzi őt annak igazságáról?

De ha a megtestesülés hihető; ha észszerű hinni, hogy Isten, vagy az Isten örökkévaló igéje és fia emberré lett és közöttünk lakozott, akkor ezen nagy csuda maga után vonja a többi összes csudákat is. Az isten-ember nem cselekedhetik úgy, mintha ő csak ember volna. Isteni természetének szükségképiségénél fogva neki gyakorolnia kell az Isten teremtő és megváltó hatalmát is. A Mindenható, ki az idő körén felül és kívül székel, csak általános törvények által érintheti azt; de ha ő alá száll és az idő körén belül lakozik, ő szükségképen láthatólag és pillanatszerűleg teszi, amit előbb láthatatlanul és fokozatos változás hosszú hónapjain és évein keresztül tett. Ha, mint az összes deisták is megengedik, Isten a központ és forrás, melyből sugároznak elő a világegyetem összes, ugy természeti és élettani, mint er-

kölcsi és szellemi erői, akkor hogyan állhatna ő közelünkben a földön úgy, hogy ne mutassa meg soha magát, mint az élet és halál urát, mint a világegyetem összes rejtélyes erőinek forrását, mint a világegyetem törvényeinek adóját és kormányzóját? Ha Krisztus Isten volt, akkor a csudák oly természetesek voltak neki, amily természetfeletti azok nekünk; és valóban egy észszerű ember sem csudálkozhatik a jelek és csudák felett, miket ő tett. Isten borrá változtatja a vizet minden nyáron; Isten meggyógyítja betegségeinket napról-napra; Isten megeleveníti folyvást azokat, kiket ő akar. És ha Krisztus valóban Isten volt; ha őbenne Isten szállott alá az idő határain és korlátain belül, egyszerűen csakis természetes volt, hogy ő is tegye, amit az Atyától tétetni látott. Ezen felvétel alapján az ő összes csudái — kezdve azon csudától, mely tétetett a kánaai menyegző alkalmával egészen azon csudáig, mely kezdődött az arimat-hiai József sirkertében és tökéletességre jutott a Bethánia felett álló halmon — oly hihetőkké válnak eszünk előtt, amily drágák azok szívünk előtt.

Valamikor tehát az emberek oly észszerűtlenek, hogy elszakítják Urunk életének valamely egyes mozzanatát személynének és munkájának amaz egész rendszerétől, mely kijelentetett a szentírásban és formába öntetett az egyház egyetemes hitvallásában, legyünk legalább oly észszerűek, hogy sürgessük azt összekötni amaz egész rendszerrel; tartózkodjunk szemügyre venni és vita alá fogni azt elkülönítve mindattól, mi valósággal bizonyítja, igazolja és magyarázza azt. Az ő megtestesülése — a hosszú előkészülettel, mely arra vonatkozik úgy különösen a kiválasztott nép történetében, mint általában az emberiség egyetemes szívében — az ő szolgálata, annak összes kísérő csudáival, az ő váltószághalála, az ő feltámadása a halálból és az ő mennybemenetele, mindannyian összefüggnek egymással és kölcsönösen világosítják egymást. Bármelyik ezek közül lehet valószínűtlen, lehet nehezen bebizonyítható, ha egyedül, a többitől elkülönítve, vétetik szemügyre; de mint egész véve tekintetbe, egymást támogatják és bizonyítják azok; valóban úgy bizonyítják be magokat, mint a hosszú emberi történelem központját és kulcsát; és oly összefüggő és következetes felvételre adnak szilárd alapot, melyet, miután felül áll az ember feltaláló képességén, mi csak úgy hihetünk el, mint az Isten adományát és kijelentését.

Vannak másodsor sokan, kik egy más uton kísérlik meg a Krisztus evangéliomát úgy kezelni, hogy annak sarkalatos tényei és igazságai — p. o. a megtestesülés és a feltámadás — a hihetlenség színében tűnjenek szem elé. Elakarják venni nevezetesen magát az alapot alólunk, azt állítván, hogy a természetfeletti — minden, mi felülmulja a fizikai és emberi természetet, aszerint, amint mi ezeket közönségesen szoktuk látni — föltétlenül lehetetlen. Megszokván mindenütt törvényt találni, még azon tüneményekben is, melyek a legtörvénytelenebb módon néznek ki, úgy hirdetnek ok minden csudát, mint a törvény megsértését és mint ennél fogva észellenest. Mielőtt engednénk egy ily következtetésnek, mielőtt megengednők, hogy az megzavarja és elsötétítse a mi drága hitünket, jó lesz megfontolnunk az alábbi két pontot.

Először, állítsák bár az emberek, amit akarnak, a természetfeletti lehetetlensége még sohasem bizonyított és nem is valószínű egyáltalában, hogy valaha be fog bizo-

nyitvatni. Ellenkezőleg a legújabb tudományos felfedezések és szemlélődések az ellenkező irányra utalnak. A tudomány felfedezte állítólag az anyag utolsó alakjait a parányokban, vagy tömecsekben, mikről oly sokat hallottunk beszéltetni az utóbbi időkben. És ezenkívül a tudomány gyanítja éleselműleg, sőt messze haladt annak bizonyításában, hogy az összes — vegytani, erőtani és világtani — erők, melyek kormányozzák ezen parányok mozgásait és egyesüléseit, visszavezethetők egyre. De ezen parányok eredetéről némán hallgat a tudomány. Nem tudja a tudomány megmondani, honnan jöttek azok; sem számot nem tud adni az erőkről, melyek alakítják és szabályozzák azokat. A tudomány legkiválóbb képviselői megengedik, nemcsak, hogy ők mitsem tudnak az anyag eredetéről, de hogy ők még arra sem képesek, hogy bebizonyítsák annak valóságát. Bevallják ők, hogy semmitsem tudnak a nagy természeti erőkről, kivéve a módokat, melyek szerint azok működnek. És elismerik azt is, hogy az élet eredete egy sokkal kitanulhatatlanabb titok előttök, mint az anyag és erő titka.

Maga a tudomány bizonyágtévése szerint tehát marad fenn bőven elég tér és mező az Isten teremtő hatalma számára. Sőt ami több; mivel minden tényezők közt, melyek az anyagi világot befolyásolják, az emberi szellem vagy akarat, köz elismerés szerint, a legmagasb, valószínűnek látszik, hogy maga a tudomány vissza fog térni nemsokára egy bölcs szellemhez, egy mindenható akarathoz, mint a világegyetemet alkotó összes tünemények igaz első okához. Bizonyára a tudomány legújabb felvétele, a fejlődés — evolutio — elmélete ez irányban mozog. Ezen elmélet, mely az egyetemes mindenségről azon felvétel által akar számot adni, hogy az összes szerves világegyetem — az élet legalább alakjaitól a legmagasabbig — fokozatosan fejlett ki bizonyos csirákból vagy sejtekből, melyek roppant változatoságú alakokat képesek felvenni, valóban egy széles teriméjű és nemes egyszerűség által jellemeztetik. Ugy fogni fel Istent, mint a ki hosszas béketűréssel, megmérhetlen időközön keresztül, hozza elő az egyetemes élet roppant és változatos tüneményeit néhány kezdetleges csirából, sőt talán csak egyből, mely szintén csak egy és egyetlen, bár sok alakot felvehető erő által befolyásoltatik, bizonyára nem egyéb, mint oly egyszerűen és oly nemesen gondolni vissza minden dolgokat eredetükre, miként csak lehető reánk nézve.

Jelenleg valóban ezen felvétel csak felvétel és még kétségbe vonható felvétel, bármit mondjanak is a tudomány vakbuzgó hivei. De érvelés szempontjából vegyük fel azt egy pillanatra igaznak és kérdezzük: micsoda elv alapján követelheti a tudomány, hogy a fejlődés, mely a pusztá parányból vagy csirából emelkedett fel a lét fokozatosan emelkedő létráján az ember felséges és észszerű természetéig, tartóztassék fel hirtelen e pontnál, úgy hogy az embernél magasabb lényeket gondolni annyi legyen, mint a hihetetlent gondolni? Annyira távol attól, hogy hihetetlen volna, sőt nagyon valószínű, hogy a fejlődés, mely oly magasra hágott, még magasabbra is hágott fel és hogy vannak teremtmények, melyek oly magasán állanak felettünk a lét fokozatában, amily magasán állunk mi a kutyák és majmok felett, vagy az osztrigák és habarczok felett, vagy épen a gyom felett, mely a kertekben nő és a gomba felett, mely az erdő nedves melegében hajt ki. És ha vannak ily magasb

foku lények, miként lenniök is kell, mert különben mi lesz a fejlődés elméletéből, akkor mi ép oly keveset tudhatunk azokról, amily keveset tudnak mirőlünk az élettelen tárgyak, vagy az étellel bíró alsóbbrendű szerves lények. Mivel továbbá azon adomány, mely minket megkülönböztet még a hozzánk legközelebb eső rendű lényektől is, az okos szellem, mely bennünket gondolkodni, tervezni és előre látni képesít, annál fogva észszerű hinni, hogy a felettünk álló fokozatok és rendek tőlünk szintén különböznek az értelmiség és szeretet még magasb adományai által, a miénknél szellemibb természet által; sőt azon esetben, ha azok még külső formákkal és szervekkel is birnak, oly formák és szervek által, melyek finomabbak, mint a mieink és szolgáltatászebbek a szellemek számára, melyek bennök lakoznak.

Ez, úgy gondolom, méltán nevezhető tudományos behozásnak — inductio — vagy legalább szemlélődésnek — speculatio, — ha e kettőt külön tartjuk egymástól. És hogy mily feltűnőleg egyezik meg ezen behozás vagy szemlélődés a bibliai kijelentéssel, részint az angyalok szent uralmát, mint fokozatról-fokozatra emelkedő uralmat illetőleg, részint az igaz emberek szellemeit illetőleg, melyek tökéletesekké tétetvén, lelkes testeket öltenek, azt kinek-kinek a tetszésére bizhatom meghatározni. Az egész, mit itt kimutatni akarok, az, hogy az angyalok és a lelkes testeket öltő tökéletes szellemek, szerintünk legalább természetfeletti léteik vagy létmódok; és hogy a tudomány napjainkban divatozó felvétele távol attól, hogy megczáfolná, inkább hihetőkkel teszi azokat, ugyszólván valószínű fokozatokká a fejlődés hosszú folyamában.

Másodszor, ha a tudomány távol attól, hogy bebizonyította volna a természetfeletti lehetetlenségét, inkább megerősíti azon következtetést, hogy az, ami nekünk természetfelettinél látszik, befoglalható mégis a természet folyamába és rendébe, akkor tartsuk eszünkben azt is, hogy bármely tudományos felvétel csak azon arányban egészséges és értékes, amelyben az megmagyarázza azon tényeket, amelyek megmagyarázására épen fel is találtatott. Maga a „nehézkedés törvénye“ folyvást csak egy tudományos felvétel. Nem bizonyított be és nem is bizonyítható be az oly szigorú logikával és szabatosággal, milyennel bebizonyíthatjuk p. o. hogy minden háromszög szögei egyenlők két épszöggel. Az maga bizonyítja be magát; azaz megmagyarázza mindazon tényeket, melyekre kellőleg alkalmazható. Ha nem volna az képes megmagyarázni sokat azok közül; sőt ha nem volna képes megmagyarázni csak egyet is azok közül, akkor a törvény, föltéve hogy a tény maga elvitázhatlan, kétely alá fogatnék és tagadtatnék.

Bethlendi E.

(Folyt. köv.)

Veritas odium parit.

Terentiusnak eme jellemző mondatával kezdem meg rövid cikkemet; sokszor, nagyon sokszor tapasztaltam ennek igazságát az életben érvényesülni. S az emberek csak azért, hogy a kellemetlenséget vagy ellenszenvet kikerüljék, hajlandók azt a szent „Veritas“-t cserben hagyni. Viaskodják érdekében az, a kinek kedve van kitenni magát a gyűlölködéseknek. Csakhogy ez esetben álló tóhoz hasonlítana

a közügy s legnemesebb érdekeink elmerülnének a mélységes iszapban. Szükség, hogy legyenek, kik a közvéleményvel daczolva, nézeteiket bátran, minden félelem nélkül ki mondják. Most is találkoztak néhányan, kik a konventi képviselők választásának kérdésében sikra szállottak. Ezek között volt K. A. is. Nosza felzudult erre az ellentábor s kivált a többiek közül nt. S. J. ur is. Nem a K. A., de az ő fegyvere volt a gyanúsítás, mely aztán legutóbb közlött támadásában a tetőpontot érte el. Alólirott, ez egyházunkat illető vitalis kérdésben irodalmi uton nem foglalt álláspontot, hol már négy egyházkerület egyhangu határozata döntött, egyeseknek nézetét bírálgatni feleslegesnek tartotta. Azonban, megvallom, hogy a vita hevében szülemlett támadások közül egyszem hatott meg engem fájdalmasabban, mint S. J. urnak a Prot. Lap 12-ik számában közölt ugynevezett helyreigazítása.

Cikkének végén ott tündökölt ez a pár szó: „amicus personae inimicus rei“, kinyilvánítja, hogy mint eddig is, ugy ezután is ezen életszabályt tartja szem előtt s ime a helyett, ezen elvtől teljesen eltérőleg a tárgyilagosságot mellőzve, a személyeskedés terére csap át.

Hát legyen szabad nekem is egy bölcse életszabályból kiindulva néhány szót szólnom. A jó Ambrósiusnál olvasuk: amicum errantem corripe, innocentem non desere.

Olvassa el bárki is a K. A. és S. J. urak cikkeit, de olvassa el elfogulatlanul, egymás után, meggyőződhetik, hogy S. J. ur emez utóbbi cikkében föltalálható minden, csak a fődolog: a tárgyilagosság hiányzik abból.

Ki volt az első támadó? S. J. esperes ur. E támadásra K. A. élesen, de tárgyilagosan s higgadtan válaszolt. Igaz, hogy egy kissé későn, két hónap mulva. E késedelem okát azonban cikke elején főlemlíti. Erről bővebb fölvilágosítást a nt. szerkesztőség nyújthat.

A mi most már S. J. urnak „egy kis ferdtés helyreigazítása“ című támadását illeti, erre K. A.-nek felelnie teljesen felesleges. Az ő érvei közül egyetlen egyet sem döntött meg nt. S. J. ur. K. A.-nek tehát véle tovább nincs mit vitatkoznia. Mutassa ki maga a tényállás, hogy kinek van igazsága? Van-e az ő cikkében ferdtés? A milyen szemüveggel nézik. Az elfogultság szemüvegén keresztül a rózsaszín is fekete színűvé változik, a virág is kórónak tűnhetik föl. De adjuk azt egy elfogulatlan ítéskézbe s olvassa el figyelemmel, a ferdtésnek legkisebb nyomára sem akad. Lehetünk más nézetben, de a tények, a megczáfolhatlan tények előtt az álokoskodásnak le kell tenni fegyverét.

A K. A. által idézetjel között főlemlített sorok betűről-betűre híven és elég hosszasan vannak átvéve S. J. ur támadó cikkéből. Sőt még azon sorok is, melyeknek kihagyását S. J. nt. ur nehezteli, nemcsak stb. jellel jelezvük, de következőleg (t. i. a rendi alkotmány és Bach-korszak alatt) ezen szavak által lényegökben híven közölvék. De föltéve, azonban meg nem engedve, hogy lényegökben nem lennének híven visszaadva, még akkor sem állana nt. S. J. urnak azon általa „ferdtés“-nek nevezett állítása, hogy „az egyfelől megcsönkitott, másfelől pedig megtoldott idézetből vonja le K. A. ur, hogy ő (már t.

i. S. J. ur) a multból egy negyedszázadot az 1859-ik évtől a zsinatig talán átaludott.“

Azon időszak, midőn a presbyteriumot a legtöbb egyházban, sőt csaknem kivétel nélkül nem a gyülekezet választotta, hanem ezt az egyház tehetősebb s befolyásosabb tagjai önmagokból alakították, S. J. ur szerint is „emberemlékezet előtti időben“ történt. Ezt K. A. röviden, de jellemzőleg azzal jelezte, hogy az „a rendi alkotmány alatt“, vagyis az 1848. előtti időben volt. Az pedig, mikor S. J. ur szerint „az egyház tehetősebb, befolyásosabb tagjai egy pár küldöttjük által a gyülekezet lelkészét, az egyházmegye esperesét s tanácsbiráit, püspököt, főgondnokot választott“, ha megtörtént is, mindenkor visszaélés volt s ennek megtörténhetése méltán juttatta K. A. eszébe a Bach-korszakot.

De meg azon kifejezés, hogy S. J. ur „egy negyedszázadot talán átaludott“, ezen korszakra nem is vonatkozik, sőt S. J. ur sem ugy értette azt, mert feleletében önmaga idézi, hogy az „az 1859-ik évtől a zsinatig“ volt. Hogy itten tehát hol volna a ferdtés? azt S. J. ur állítja ugyan, de a bizonyítással adós marad.

Érezvén érvelésének tarthatatlan voltát, másikba kapaszkodik, azt állítván, hogy K. A. „egy előtte legalább érthetetlen kommentárral toldja meg az ő szavait, eképen (t. i. a rendi alkotmány s a Bach-korszak alatt).“ S. J. urnak erre szüksége volt, mert ő, a ki magáról többes számban beszélve, méltóságának legalább is tulzott érzetében jelenti ki, hogy „K. A. részéről a gyanúsítást megszoktuk“, észre sem veszi, mikor kijelentése által, hogy a lelkészválasztási új törvény elleni panaszok a jelölő bizottság netaláni téves eljárásából származnak, de „mig a törvényt emberek hajtják végre, addig mindig lesznek visszaélések s voltak ilyenek a korlátlan választás korában is elégszer, sőt talán többször mint ma“, — de az ő egyházmegyéjéből, mióta az új törvény fenáll, a választó gyülekezetek részéről hat eset közül egy panasz sem merült föl: hangsúlyozva s nyomatékosan ismétlem, észre sem látszik venni, hogy idézett szavai által a választásokat intéző nt. esperes társai közül azokat, kiknek egyházmegyéjében panaszok merültek föl, talán alaptalanul, de mégis kompromittálja s önmagát emelvén ki, azokat látszik gyanúsítani.

Mint fentebb említém is, szüksége volt S. J. urnak, hogy érthetetlen kommentárról beszéljen, mert különben sehogy sem erőszakolhatta volna ki eme hangzatos vég-szavakat: „még azt sem kérdelem, mi célja volt az idézetbe behozott ama kommentárnak, melynek ott semmi értelme nincs (!?) hanemha az, hogy az egyházi ügyeket itt is a politikai dolgokkal hozza összeköttetésbe, de hát én (már t. i. S. J. ur) midőn ama cikket irtam, semmiféle politikai situációra nem gondoltam, velem nem úzi gonosz játékát az a daemon, mely az ember fejét még most is az egyház szabad fejlődésének békés korszakában, politikai rémlátásokkal vagy hasonnemű reminiscentiákkal szokta saturálni.“

S. J. urnak ezen régen elcsépelet frázisa az, melyet egyházunk önkormányzatának a közelmultban küzdött védői ellen oly sokszor, a mily alaptalanul hangoztattak. Ezt nevezhetjük igazán gyanúsításnak. Nem veszi-e észre S. J. ur még most sem, hogy azok, kiktől ő ezen szólamot tanulta, ma már nem hangoztatják ezt. Megjárta az holmi kor-

tesfogásnak, de ma már nem tanácsos azt hangoztatni, mert a tények tulkiáltják. Kik tették superintendenseinket püspökké, püspökeinket, főgondnokainkat főrendiházi tagokká és így politikai faktorokká? Erre nézve a választ minden elfogulatlan bíráló megadhatja magának. Sokan, nagyon sokan találkoznak olyanok s ezek közé sorozom magamat is, kik a politikai mozgalmaktól távol állanak, sem kedvök, sem hajlamuk nincs, hogy e téren szerepeljenek, de egyház-kormányzatunk függetlenségének megőrzését szívőkön hordozzák s minden olyan törekvés ellen, mely ez ellen látszik irányulni, bátran felszólalnak, anélkül, hogy őket állampolitikai indok vezérelné.

Ne mondja tehát S. J. ur, hogy „személyes gyűlötséggel senki iránt sem viseltetik.“ Olyanokat, mint utóbbi támadásában K. A.-ról ír, bárkinek tollába is csak a tulzott szenvedélyesség tolmácsolhat. Azon általa híven követni ígért életszabály olyanformán tűnik föl, mint mikor Joáb megfogta jobb kezével az Amasa szakállát, mintha megakarná csókolni... és által üte őtet. Csakhogy ez esetben K. A. az igazság pánczélát hordozá s Joáb fegyvere tört el. Bezárom tehát jelen cikkemet, hivatkozván a jó Ambrósius emez igéire: ille veritatis defensor esse debet, qui cum recte sentit, loqui non metuit, nec erubescit.

Könyves Tóth Kálmán.

A holland egyházi viszály.

Nemcsak a külföldi, de hazai lapjainkban is olvasható volt azon hallatlan eset, hogy ez év január 6-án, a hollandi református egyház egyik pártjának tagjai az amsterdami új templomot csellel és erőszakkal elfoglalták. Nagy a zavar emiatt Hollandiában, a külállamok egyházi lapjai pedig egymásután közlenek tudósításokat az érdekesítő, bár szomorú eseményről.

A német liberális protestánsok egyik főlapjának, a bremi „Deutsches Protestanten Blatt“-nak egyik szerkesztője informáltatta magát egy hollandi barátja által, kinek érdekes levelét — mely az egész ügy genesisével megismerttet bennünket — a nevezett lap után érdekesnek tartom a következőkben reproducálni; nem hallgatván el azon megjegyzésemet, hogy bár a levélíró jóhiszeműségét, annyival inkább jólétecsületét legkevésbé sincs szándékom kétségbe vonni: mindazáltal levelének pártállás sugalta némely erős pontját egyáltalában nem írom alá.

A küzdelem — így kezdődik az érdekes tudósítás — nem az orthodoxok és modernek között folyik, hanem az orthodoxok jöttek egymással ellenkezésbe. Az igazhitűek Dr. Kuyper Ábrahám fellépte óta két pártra szakadtak, a mérsékelt orthodoxok (Ethisch-Orthodoxen) és a „reformátusok“ (szigorú kálvinisták) pártjára. Bár az előbbiek is szívesen látnák, ha az egyház a modern hitetlenségtől megtisztulna, de a tisztítást nem törvényszéki, de orvosi uton akarják végbevenni. Ők legalább az új bibliai kritika eredményeire nézve modern alapon állanak, bár ezt, a dolog természete szerint nem hajlandók beismerni, sok szeretetreméltó mysticus s pietisticus egyén van köztök, kik mindamellét számolnak a vallástudomány követelmé-

nyeivel s jogaival. A szigorú orthodoxok ellenben nem ismerik el a modernnek létjogát. A mérsékelt félnek igen erős ostora Dr. Kuyper, ki tagadhatatlan ügyessége, erélye, cynismusa s a 16-ik század embereire emlékeztető rideg kenetessége által, az alsóbb néposztályokra kiválólag tud hatni s egy nagy pártot csoportosított maga körül, mely a szigorú kálvinizmust akarja úgy az egyházban, mint az államban uralomra juttatni s így szabadságszerető népünket 300 évvel visszadobni s ha lehetne, szolgaságra vetni. E célra mindenekelőtt az u. n. „bibliai iskolák“ szolgálnak, melyek K. indítására szerte az országban működnek, továbbá az u. n. szabad egyetem (Vrije universiteit), mely a ref. egyház három elévült s használaton kívül helyezett egyességi formulájának alapján áll. Ez egyetemnek feladata az, hogy az országot református jogászok és orvosok, de főképp lelkészek által meghódítsa. A zsinat tavaly kimondotta, hogy e miniatúr egyetem theologusai nem tekinthetők egyenjogúknak az állami főiskolák hittanhallgatóival s így a szigorú ref. theologusok előtt az egyházakat mintegy elzárta. E körülményt a mostani viszály megítélésével nagyon figyelembe kell venni. Az egésznek ugyanis Kuyper próbálkozása az alapja, hogy t. i. szabad egyetemét — melynek pénzügyei sem valami jól állanak — a bukástól megmentse. Ezért kellett a nagy hollandi egyházat, mely még most is áldásos hatalom hazánkban, pártokra szakgatni s feláldozni. Kuyper célja ugyanis nem más, minthogy az egyes gyülekezeteket az eddigi egyházi hatóság kötelekéből kiszakítsa, úgy azonban, hogy az igen jelentékeny egyházi vagyont is magokkal vigyék. Ha ez sikerül neki: biztosítva van a szabad egyetem fenállása.

Azonban az orthodoxok közt is napról-napra többen vannak, kik Kuyper az egyházra s államra nézve veszélyes embernek tartják s vonakodnak az ő eszélytelenül keresztülvitt calvinismusa s szellemi fensőbbsege előtt meghajolni. Viszont azon igazhitű, ki nem hajlik meg előtte s nem ismeri el vezérének: nem állhat meg ez uralomvágygyal s vallásos rajongással teljes fővezér előtt. Aki nem teljes tökéletes református, azt a gyülekezetből egyszerűen kivetik.

I. Vilmos 1816-ban adott a holland ref. egyháznak határozott alkotmányt. 1852-ben egy újabb alkotmány lépett életbe, mely alaptörvény magának az egyháznak munkája volt s ellene legkisebb ellentmondás sem emelkedett. Most a reformátusok megtámadják az 1816. és 1852. szervezett törvényességét; szidalmazták a zsinatot, melyben még nem birtak hatalomra vergődni. Ez ellenzékeskedés sajnálatos. De nem is érthető, mert hiszen mindenki és így a reformátusok is a zsinati alkotmány alapján — amint az kifejlett — lettek papok vagy gyülekezeti tagok s engedelmisséget fogadtak annak. Ha nem találják ez alkotmány körében többé jól magukat, mint önértetes és becsületes embereknek, csak az lehet a köteleességök, hogy mondjanak Isten hozzádot az egyháznak, lépjenek ki abból.*)

Bár gyülekezeteink e század eleje óta a rideg református tan alól kinőttek, az orthodoxia a legújabb időkben erősen megkezdte a reactiót a modern irányzat ellen. A modern irányzattal egyidejűleg az általános szavazati jog

*) Helyes következtetés, de éppen egy modern liberális protestáns szájából igen furcsa s saját magára nézve még veszélyes is! R. K.

is bejött egyházunkba. Ez ostobaság (Thorheit) már eddig is igen sok bajt okozott.*) Még befolyásos orthodox egyének is erősen hangoztatták a minap, hogy az általános szavazatjog igen sok bajnak szülőanyja, úgyhogy legjobban tenné a zsinat, ha egyszerűen visszavonná.**) És ez általános szavazatjog a mérsékelt orthodoxoknak, de főképp a Kuyper követőinek adott nagy befolyást. Amsterdamban és Rotterdamban az egyházi választókerületekben a szigorú reformátusok a tulnyomók s így követelték, hogy a már említett három hitvallás, melyeket ma már mondhatni senki sem ösmer, az egyház minden tagjára nézve kötelezővé tessenék. E célból korbácsolja naponként Dr. Kuyper bámulatos erővel Istennek népét napi és heti lapjában. („de Standaard“ és „de Heraut“).

Amsterdamban már régebb idő óta vitát idézett elő egy kérdés. Egyházi törvényeinkben a többek közt azon józan s szabadelvű határozat is befoglaltatik, hogy bármely egyháztagnak azon gyülekezetben (parochia) confirmáltathatja magát s így ahoz tartozhatik, amelyhez akar. Ha oly gyülekezetben lakik, melyben a pap irányzata neki nem tetszik, egy szomszéd gyülekezet papjához fordul vallásos oktatóért s annál véteti fel magát. De saját (eddiggi) gyülekezetének előjáróságától erkölcsi bizonyítványt kell vinnie a felvevő gyülekezet papjához.

Az amsterdami, tulnyomólag szigorú reformátusokból álló egyháztanács azonban a törvény ellenére nyakasan vonakodott a távozni akaró ifjú moderneknek erkölcsi bizonyítványt adni; nem adhat — mondják — az egyháztanács alkalmat arra, hogy a „Krisztustagadók“ Krisztus egyházának tagjai legyenek, a szent vacsorával élhessenek stb. Mindez ellene van Isten ígéjének.

Ez ügy felebbeztetvén, épen tárgyalás alatt volt s a renitens egyháztanács valószínűleg elmarasztaltatik, midőn a Classical Bestüür (az egyháztanács közvetlen felettes hatósága) értesült, hogy Kuyper hű követői az egyháztanács ülésben az egyházi vagyont kezelő bizottság hatáskörét illetőleg, igen lényeges s törvényellenes határozatokat hoztak. Ennek alapján az egyháztanács mindazon tagjait, kik a határozatot hozták, 5 lelkészt s 75 presbytert (köztük természetesen Kuyper is) a Classical Bestüür egyelőre hivataluktól felfüggesztette. E határozat oka az egész lármának, mely még önökhöz is elhatott.

A „hosszu beszéd rövid veleje“ az, hogy ha valaki jónak látja az egyház kötelékéből kilépni, joga van arra is, hogy az egyház vagyonát magával vigye.

S mi lesz az ily lépés következménye? Hogerzeil amsterdami pap szerint: mihelyt az egyháztanács a megkezdett forradalmat végrehajtja s az egyház kötelékéből kilép, a holland ref. egyház s egyháztanács azon része, mely nem tart az egyháztanács többségével, mindenét elveszti s egyszerre templom és vagyon nélkül, vagy mint közönségesen mondják: meztelenül az utcára kiteszik. Ennek akart a Classical Bestüür gátat vetni, úgy vélekedvén, hogy nem szabad többé tétlenül nézni az egyháztanács világos célzait, sőt inkább meg kell akadályozni. Erre szolgált volna a felfüggesztés.

*) Kemény szó egy hollandi modern protestáns ajkáról. Hát még a mi magyar viszonyainkra mit mondana? R. K.

**) A ki nálunk ilyet mondana, legalább is — megköveznék.

Mihelyt azonban az egyháztanács tagjai híret vették felfüggesztetésüknek, rögtön igyekeztek képzelt jogukat érvényesíteni. Az amsterdami új templomot erőszakkal, (zárak feltörése, ajtók elfürészelése által) elfoglalták. Azt mondják, hogy maga Kuyper is egy egész éjet töltött a fegyveres tömeg közepette a „szentélyben.“ Bizonyosan megfordult eszében: Beati possidentes. S valóban, ha az ügy polgári bíróság elé kerül, (mert ide kell kerülnie) mindenesetre tekintetbe fogják venni, hogy ki a tényleges birtokos. A tulajdonjog kérdését igen nehéz eldönteni. Ezt az ellenpárt is meggondolhatta volna; talán így nem engedte volna magát a tényleges birtoklástól egy egyszerű hadi csel által megfosztatni.

Eddig a levél. Nemcsak érdekes, de igen tanuságos is.

Révész Kálmán.

Könyvismertetés.

Dobos János egyházi beszédei II. kötet. Ünnepi tanítások részben különféle kutforrások nyomán írta Dobos János. Kiadta Dobos László szalk-szt.-mártoni ref. lelkész. Budapest, 1886. A kiadó tulajdona. Ára 1 frt 80 kr.

Megjelenése idején volt alkalmunk e művet röviden jelezni s ekkor ígéretet tettünk, hogy részletesebben is ismertetni fogjuk. Óhajtom már beváltani az adott szót s ha ezt csak elkésve tehetem, mentsenek ki körülményeim.

E kötetben 29 egyházi beszédet és egy imádságot találunk, mely utóbbinak e könyvben való kiadását semmivel nem látjuk indokolva. Még szépsége és jósága sem beszél itteni létjogosultsága mellett s csakugyan a tartalomjegyzékben sincsen jelezve.

Mind a 29 beszéd ünnepi, átmenvén az egész polgári éven, kezdődvén tehát újévi és végződvén ó-év utolsó napi beszéddel. Tartalmaz e kötet 4 újévi, 3 virágvasárnapi, 2 nagypénteki, 4 husvéti, 3 áldozócsötörtörtöki, 3 pünkösti, 5 adventi, 3 karácsoni, 1 év utolsó vasárnapján, 1 év utolsó napján mondandó egyházi beszédet.

A czimlapon azt jelezvén a kiadó, hogy e tanítások „részben különféle kutforrások nyomán“ készültek, föl vagyunk mentve minden kellemetlen utánjárás kutatások alól s úgy kell vennünk e munkákat, a mint adva vannak. Ott is, hol adva van a forrás, Dobost nézzük a beszédekben.

És az ő egyénisége talán mindenütt előtérbe lép, mert kétségkívül olyan írók után dolgozott, kiknek subjectivitása rokon az övével. Kivánatos lett volna azonban, ha ezt minden irányban s nemcsak az irány tekintetében, megtette volna. Az első beszédekben például alig-alig látunk valami keresztyéni elemet, míg a szorosán ünnepiekben ez ellen nem igen tehetünk nagyobb kifogást.

Igen jól jegyezte meg egyik laptársunk kritikusa, hogy a kiadónak ügyelnie kellett volna e beszédek közlésében az egyházi év által követelt sorrendre, tehát az adventi beszédek adni elől és a pünköstiekkel zárni a gyűjteményt. — Természetesen, mert ha mi nem igen ismerjük is az egyházi évet, megvan az minálunk is Krisztus földi élettörténetének helyes felfogással való szemléletében.

Szerző, mint ezt az első kötet részletes ismertetésében is mondtam, a homilétikai szabályokkal mitsem törődik.

Vannak beszédei, melyekben semmi felosztás sincsen, van olyan is, mely bevezetés nélküli. De ez nem nagy baj; ha amott megvan, a minthogy megvan, a logikai menet s emitt végre is nem bukik be ajtóstól a szobába: alig tehetnénk az egész ellen alapos kifogást. Nagyobb hiba már ennél az, hogy az egyszerű gyülekezet által nem értett idegen szavakat (orbis pictusa, hypokrita, dogmák, organumok, Te Deum), vagy nem ismert idegen neveket (Sokrates, Plátó, Newton, Kant) sző be beszédébe; hogy az ilyen szót: „szemétdomb“, vagy az ilyen kifejezéseket: „te . . ., ki két kezéd munkája után élsz, csikorogsz (?)“, „kötvé kell hinni az emberek hirtelen ítéletének“, megengedi magának a templomi szószékben; hogy most sem mindig bibliánk szavait idézi, mikor pedig abból citál.

Ezen, különben nem valami nagy tévedésektől eltekintve, örömmel jelentem ki azon meggyőződésemet, hogy az ezen kötetben közölt beszédek sokkal magasabb színvonalon állanak, különösen keresztyéni szellemeket tekintve, az első kötetben közlöttnél. Jól esik látnunk, mint mereng el sokszor a szerző, hazájának akkori állapota felett, mintegy prófétai lélekkel látva az elnyomatás után földerülő szebb kor hajnalát. Az ilyen beszédeknek bizonyára megvolt a magok mélyen érzett hatások.

Átalában szólva, érdeklődéssel vettük e könyvet kezünkbe, feszült figyelemmel olvastuk át s meglegedve tettük le. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

Csiky Lajos.

Különfélék.

Középiskoláink államsegélyezése tárgyában, az egyetemes konventtől mult évi novemberben intézett fölirat alapján: a vallás- és közoktatási miniszter, az ev. ref. egyház püspökeit és főgondnokait e hó 10-re tanácskozásra Budapestre hívta fel.

Bárá Baldácsi protestáns alapítvány ügyeit intéző állandó bizottság tagjai, e hó 11-én Budapestre vannak felhívva tanácskozás végett.

Debreczeni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlését e hó 1-én itt Debreczenben tartotta, fontosabb határozatairól jövő számban emlékezhetünk meg.

Szives kérelem. Magyar református egyházunk istenitiszteletének és az azzal összekötött szertartásoknak történeti fejlődését tanulmányozván, nagy szükségem lenne az 1656. Sárospatakon megjelent ily című agendás könyvre: „Liturgia Sacrae Coenae.“ Ha valakinek birtokában lenne e könyv, tisztelettel kérem: legyen szives azt nekem vagy illő áron eladni, vagy, ha tőle megválni nem akarna, biztosíték mellett, rövid időre használat végett átadni. Emellett hasonló czélból, keresem az 1653. Debreczenben megjelent „Liturgiák“-at s a dunáninenni egyházkerület által kiadott 1806. Vácson megjelent „Liturgiát“. Sárospatak, 1886. márczius 19. Mitrovics Gyula.

Kiadói tudósítás. Dobos János egyházi beszédeinek sajtó alatt levő s ápril havában megjelenendő 3-ik kötetéről.

Közel 30 évi gyakorlati lelkészi pályám alatt azon meggyőződésre jutottam, hogy nekünk különösen kisebb helyeken szolgáló lelkészeknek, kik segédet nem tarthatunk

egész éven át magunk végezzük csaknem minden vasárnap az istenitiszteletet: legnagyobb szükségünk van jó, használható s egyszerű hallgatónk által is megérthető népszerű közönséges vasárnapi tanításokra.

Ilyenekül merem már ajánlani tulajdon hosszas tapasztalásom után apám Dobos Jánosnak azon beszédeit, melyeket a 30-as és 40-es években részint eredetileg, részint különféle kutforrások után irt és dolgozott ki, és a melyekből ígéretem szerint egy kötetnyit, körülbelül 30 beszédet fogok a 3-ik kötetben közrebocsátani.

Hogy micsoda vezéreszmék és gondolatok közt irattak ezen beszédek; erre nézve szabad legyen nekem apám naplójára hivatkoznom.

1842. év február 16., midőn az azon napon tartott tanítását önmaga szigoruan megbírálja, a bírálathoz ezeket jegyzi be szóról-szóra:

„Minél bellebb megyek hivatalom nagy titkaiba, minél inkább ismergetem a vallás lehető viszonyait az emberekhez, annyival tisztábban áll előttem az eredmény, hogy a reform. vallás, mivel s igen világos szellemű embernek való. Most kivált, mikor a polemia vívó kakasai leröpültek szónok székeinkből, mikor anyagi nyomást, anyagi üldözést, sértést nem kell tünnünk és így a panasz és elkeserítés korbácsát csóválunk nem lehet; a szívnek egyedül szelidebb érzéseire hathatunk, melyek hallgatónknál még igen ritkák.

Nekünk nem a legkönnyebb korszaka jutott a magyar egyházi szónoklatnak. Az ugynevezett dogmás tanítások, melyekbe valami élénkséget csak az egyházi véleményharc öntött; többé nem lón elég a népnek.

A nép változatosságot kezdte óhajtani. A dogmák legázolt terén új nyomot nem tapodhattunk, mert symbolikus könyveink még igen magas sánczatok.

Az ész már ezekkel eltelt, a szívhez kellett visszamennünk. Szerencsétlenségre fiatal lelkészeink a német érzelgéshez, vagy mystikához nyultak szorultságokban s a nép szemé felfogása elől köd-régiókba vonultak fel, mint Mózes hajdan a Sinai hegy füstje közé. Kevesen szóltak közülünk a magyar nép egészséges, el nem érzékenyült lelkületéhez s a nép az alatt itt a hegy alatt játszott; vagy aranyborjúkat csinált.

Mig népünk nem okosodik, mig gondolkozása néhány lépcsővel fellebb nem lép; nekünk a szívhez kell inkább szólnunk még jó ideig. Majd így az érzések útján, ha eszébe felhatunk; jövend a kor, hol vallásunk kielégítő lenend, mint a kijelentett lélek és igazság czerimóniátlan valása, addig a pálya nehéz.“

Ezen idézet után, azt hiszem többet mondanom felesleges. Azt hiszem s mutatja meg a következés, hogy nem tevedtem, midőn ezen predikációkat úgy ajánlottam tiszt. lelkésztársaim figyelmébe, mint a melyek nem csak kellemes olvasmányul szolgálnak: hanem egyszersmind a hives lelki épületére a szószékekben is nagy sikerrel használhatók.

Ezen kiadandó beszédeket szándékozom főképp egyszerű hallgatónkból álló kisebb gyülekezetbeli lelkésztársaim között terjeszteni oly módon, hogy kivételesen ezen egy kötetre előfizetést hirdetek, a többi három kötetre való előfizetés kötelezettsége nélkül.

Előfizetési ár, mint eddigi tisztelt előfizetőim részére

1 frt 50 kr, mely összegnek póstai utalványon való előleges beküldése után a 3-ik kötetet díjmentesen küldendem. Megrendelés esetén utánvétellel a megrendelő költségeire.

Egyszersmind tudatom, hogy a már megjelent 2 kötet az előfizetési ár 3 frtnak előleges beküldése után azonnal díjmentesen küldöm bárkinek.

Szalk-Szent-Márton, 1886. február 26. Dobos László, mint Dobos János egyházi beszédei kiadó-tulajdonosa.

Nyilvános köszönet azon kegyes segélyadományokért, melyek a sályi vizkárosult ev. ref. egyház, lelkész és tanító számára nt. Kiss Áron esperes urhoz küldettek s a melyeket az egyház és egyháztagok részére a gondnok s magok számára lelkész és tanító nagyt. Kiss Áron esperes urtól hálás köszönettel átvettek.

Esesdy Károly nagylányai lelkész lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Dávidházy János esperes Kabáról lelkésznek 1 frt, a kabai egyház az egyháznak 2 frt, a kabai tanítók a tanítónak 3 frt 10 kr. Bélteky Lajos lelkész a pocsalyi ev. ref. egyház adományából az egyháznak 50 kr, más forrásból lelkésznek 1 frt. Kaesó Lajos fitanító tanítónak 50 kr. Stumpf Menyhért leánytanító tanítónak 50 kr. László János nagybajomi lelkész lelkésznek 1 frt, a nagybajomi egyház az egyháznak 2 frt, a lelkésznek 3 frt. Imre Gusztáv tanító tanítónak 1 frt. Cseh Károly tanító tanítónak 50 kr. Erdős Gyula tanító tanítónak 50 kr. Szücs János tanító tanítónak 50 kr. Dr. Tábik Lajos városi orvos tanítónak 1 frt. Szabó Károly esperes Csökmön adott lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Szél Kálmán esperes Nagyszalontán gyűjtött lelkésznek 12 frt 40 krt, tanítónak 8 frt 20 krt. Kovács Dániel esztári lelkész lelkésznek 1 frt, az esztári egyházközség az egyháznak 2 frt 7 kr, esztári tanítók tanítónak 80 kr. Bugyi Sándor biharpüspöki lelkész a sályi lelkésztárs sok ezer könnye egy cseppjének letörlesztésére küldött 1 frt. A darvasi egyháztagok Kiss Sándor segédlelkész által a ref. hitközség lakóinak 10 frt. Matolesi János lelkész lelkésznek 1 frt. Harsányi József tanító tanítónak 1 frt. Böszörményi Károly árpádi lelkész lelkésznek 2 frt. Tiszaföldvári egyház az egyház tagoknak 5 frt. Tiszaföldvári tanítók tanítónak 60 kr. Vári Szabó Sámuel tiszaföldvári lelkész lelkésznek 2 frt. Szilágyi Sándor segédlelkész lelkésznek 50 kr, ott a polgári alap egyháznak 2 frt, lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt. Szél György bárándi lelkész lelkésznek 5 frt. Ajtai Lajos nagyobb fitanító tanítónak 1 frt. Nagy Illyés nagyobb leánytanító tanítónak 1 frt. Magos Elek kis fitanító tanítónak 50 kr. Sütő Antal kis leánytanító tanítónak 50 kr. Gyikó Ferencz t.-szt.-miklósi lelkész gyűjtött lelkésznek 5 frt 25 krt, tanítónak 5 frt 25 krt. Bodpaládi egyház és belhivatalnokok az egyháznak 20 frt, lelkész lelkésznek 4 frt, tanító tanítónak 3 frt. Györteleki egyház az egyháznak 4 frt, lelkésznek 5 frt, tanítónak 2 frt. Nagyari egyház az egyháznak 3 frt, lelkésznek 2 frt 50 kr, tanítónak 1 frt 50 kr. Tiszaszt.-imrei egyház és belhivatalnokok az egyháznak 3 frt, lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Gáborjáni egyház és belhivatalnokok az egyháznak 4 frt 50 kr, lelkésznek 4 frt, tanítónak 2 frt. Könyves János kismarjai lelkész lelkésznek 1 frt. Mezei Imre és Farkas János tanítók tanítónak 1 frt. Farkas Elek kántortanítónak 40 kr. Szász János presbyter lelkésznek 50 kr. Oláh József és Szitás János t.-roffi tanítók tanítónak 2 frt. Bakos József bakonyzegei lelkész küld az egyháztagoknak 3 frt, lelkésznek 3 frt, tanítónak 2 frt. Illyés Bálint kisujszállási lelkész lelkésznek 2 frt, a kisujszállási tanári kar lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt, a kisuj-

szállási tanítói kar a tanítónak 3 frt 85 kr. Dobby László sárándi lelkész lelkésznek 1 frt, a sárándi egyház az egyháznak 2 frt, a sárándi tanítók a tanítónak 1 frt 50 kr. Gecsei József n.-géczi lelkész lelkésznek 1 frt 25 kr. Sz.-dobi egyház az egyháznak 1 frt, lelkésznek 1 frt 25 kr, tanítónak 75 kr. Basa Bálint h.-bagosi lelkész lelkésznek 1 frt, h.-bagosi egyház az egyháznak 1 frt. Varga Sándor tanító tanítónak 40 kr. Nagy József leánytanító tanítónak 35 kr. Dudás János altanító tanítónak 25 kr. Gálospetri egyház és belhivatalnokok lelkésznek 4 frt, tanítónak 2 frt. Fodor Sándor szerepi lelkész lelkésznek 1 frt. Szatmáry Károly tanító tanítónak 1 frt, a szerepi egyház az egyháznak 1 frt. Kormány Bertalan kömörői lelkész lelkésznek 1 frt 20 kr, tanítónak 80 kr, a kömörői egyház az egyháznak 5 frt. A simai egyház az egyháznak 2 frt 50 kr. Tóth Miklós t.-roffi lelkész lelkésznek gyűjtött 8 frtot. Nagy Sándor ágyai lelkész lelkésznek 1 frt. Ágyai egyház az egyháznak 2 frt, lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt. Rác Miklós kunhegyesi lelkész gyűjtéséhez a kunhegyesi egyes hívek a sályi egyházközség szerencsétlen lakóinak 10 frt 70 kr, az ottani lelkész lelkésznek 2 frt, tanítónak 2 frt, a kunhegyesi egyház hivei lelkésznek 2 frt. Uray Gyula tanító tanítónak 2 frt, Fejes József atyai lelkész egyházából küldött az egyháznak 3 frt, lelkésznek 3 frt 50 kr, tanítónak 2 frt 50 kr. Vadon József nyüvedi lelkész gyűjtése az egyháznak 5 frt 50 kr, lelkésznek 5 frt, tanítónak 5 frt. Kálmánczhegyi Imre konyári lelkész lelkésznek 1 frt 50 kr, tanítónak 1 frt 50 kr. Hegyközpályi egyház egyháznak 1 frt 20 kr, lelkésznek 1 frt, tanítónak 1 frt. Szokolai József p.-ujlaki lelkész lelkésznek 1 frt. Arany László tanító tanítónak 50 kr. P.-ujlaki egyház az egyháznak 2 frt 80 kr. Nagy Péter geszti lelkész a lelkésznek 1 frt 20 kr, tanítónak 80 kr. Csillag Lajos bojti lelkész az egyháznak 80 kr, lelkésznek 1 frt 80 kr, tanítónak 1 frt 16 kr. Bán József n.-zeréndi lelkész gyűjtött az egyháznak 6 frt 50 krt, lelkésznek 2 frt, tanítónak 1 frt.

(Vége köv.)

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel**. Szerkesztőtársak:

Csiky Lajos, Géresi Kálmán.

HIRDETÉS.

PÁLYÁZAT

a pelbárthidai evang. reform. lelkészi állomásra, melynek jövedelme gabnakészlet, földbirtok, legeltetésijog, szolgálmányváltás, tűzifa és palástdíjakból 622 forint; és így 3-ad osztályu.

A pályázati kérvények f. évi ápril 22-ikéig a bihari esperesi hivatalhoz Csökmöre (utóposta ugyanott) küldendők.

Debreczen, 1886. márczius 27.

Révész Bálint,
püspök.